

seljaci o nekim pitanjima podruštvovljavanja poljoprivrede

ivan magdalenić

pravni fakultet
sveučilišta u zagrebu,
zagreb, jugoslavija

Istraživanje je pokazalo da su najbrojniji seljaci koji smatraju da će do podruštvovljavanja doći, jer će i sami seljaci uvidjeti da je to za njih najbolje. Broj onih koji subjektivno žele podruštvovljavanje veći je od broja onih koji misle da će do podruštvovljavanja doći, ali je i broj onih koji ne žele podruštvovljavanje veći od broja onih koji misle da se ono neće ostvariti. Podjednak je broj ispitanika koji misle da je za uspješno obrađivanje zemlje potreban »osjećaj vlasništva«, kao i onih koji misle da je svejedno čija je zemlja. Od onih seljaka koji inzistiraju na potrebi »osjećaja vlasništva«, oko dvije trećine smatraju da takav osjećaj može biti nadomješten samoupravljanjem, dok jedna trećina misli suprotno.

Nadalje, mlađi ispitanici imaju u prosjeku pozitivniji stav prema podruštvovljavanju i realističniji odnos prema »osjećaju vlasništva«. Među »bogatijim« seljacima više je izražena polarizacija u stavovima prema podruštvovljavanju nego među onima s manje zemlje.

Konačno, članovi Saveza komunista imaju nešto pozitivnije stavove prema podruštvovljavanju i samoupravljanju, ali jedan dio seljaka — komunista izražava stavove koji su prema partijskoj politici u pogledu podruštvovljavanja poljoprivrede negativniji nego stavovi znatnog dijela nečlanova SK.

primljeno srpnja 1980.

31 istraživanja

seljaci i podruštvovljavanje poljoprivrede

→ U našoj zemlji već je odavna odbačena ideja da se poljoprivreda mora podruštvoviti po svaku cijenu i bez obzira na stav samih seljaka prema tom pitanju. Zajedno s pomicanjem naglaska s ideje vlasničkog podruštvovljavanja poljoprivrede na ideju o njezinu postepenom proizvodnom podruštvovljavanju, pokrenuto je niz akcija (koje, doduše nisu tekle pravolinijski, ali se njihov kontinuitet ipak može pratiti) koje su težile da seljake pridobiju za takav cilj. Naglasak u tim akcijama bio je na uvjeravanju seljaka da je proizvodno podruštvovljavanje individualnih posjeda i u interesu samih sitnih vlasnika. Međutim, niz informacija dobivenih u brojnim istraživanjima među samim seljacima pokazuje da oni o podruštvovljavanju još uvijek misle ponajprije (iako sve manje isključivo) u kategorijama vlasništva.

Zbog toga nas je zanimalo koliko, danas među seljacima ima mišljenja o ostvarivosti takva cilja. Naime, jedno od obilježja tradicionalnih seljaka, pa i vrlo česti argument njihova protivljenja bilo kakvu podruštvovljavanju bilo je njihovo uvjerenje da se nešto takvo na-
prосто ne može ostvariti.

Tabela 1

Mišljenja o ostvarivosti podruštvovljavanja poljoprivrede

Područje	U %				
	1	2	3	4	5
Bosna i Hercegovina	57,2	7,8	22,3	5,6	7,1
Crna Gora	70,2	0,0	22,8	7,0	0,0
Hrvatska	37,4	15,1	32,6	10,4	4,5
Makedonija	64,0	6,7	5,3	19,3	4,7
Slovenija	34,1	6,2	22,2	20,5	17,0
Srbija (bez pokrajina)	68,1	6,4	16,6	5,3	3,6
Kosovo	35,0	21,7	21,7	13,3	8,3
Vojvodina	39,3	12,3	34,2	5,7	8,5
Jugoslavija ukupno	50,0	9,9	23,8	9,8	6,5

Odgovori:

- 1 = Mislim da će se to ostvariti jer će seljaci uvidjeti da je to bolje za njih.
- 2 = Mislim da će se to ostvariti, ali mimo dobrovoljnog pristanka seljaka.
- 3 = Do toga će doći jer će stari seljaci pomrijeti, a mladi ne ostaju u poljoprivredi.
- 4 = Mislim da se to nikada neće ostvariti.
- 5 = Nisam o tome razmišljao.

Najvažnija zajednička karakteristika odgovora dobivenih u svim republikama i pokrajinama jest veća ili manja dominacija prvog, najoptimističnijeg odgovora, tj. da će i seljaci prihvatiti podruštvovljavanje kao rješenje koje je i za njih same najbolje. Nadalje, u svim republikama izuzev SR Makedonije i obje pokrajine, rašireno je uvjerenje da će podruštvovljavanje neminovno nastupiti kao posljedica drugih socijalnih procesa koji su na djelu u našem društvu, u prvom redu procesa industrijalizacije i s njom povezane deagrarizacije mladih slojeva seljačkog stanovništva. To mišljenje, međutim, izbjegava pitanje tko će uopće raditi u poljoprivredi (makar i podruštvovljenoj). No, sasvim je razumljivo da individualni poljoprivrednici, nazirući svoj kraj, odgovor na ovo pitanje prepuštaju drugima.

Tabela 2

Mišljenja o ostvarivosti podruštvovljavanja poljoprivrede, prema dobi ispitanika

Dob	U %				
	1	2	3	4	5
Do 35 godina	58,5	9,6	19,0	8,2	4,7
36 — 55 godina	49,7	9,7	24,5	9,3	6,8
56 godina i više	43,6	10,8	26,1	12,1	7,4
Ukupno	50,0	9,9	23,8	9,8	6,5

Oznake odgovora iste su kao u tabeli 1.

Poruka iz tabele 2 vrlo je jasna: mlađi ispitanici s mnogo više uvjerenja očekuju podruštvovljavanje poljoprivrede, i to upravo na način kako je ono u našem društvu i zamišljeno, tj. uz dobrovoljnu suradnju samih seljaka, odnosno uz uvažavanje i njihovih interesa. Zanimljivo je, premda ne i neočekivano, da su mladi ispitanici o tome i češće razmišljali (na to ukazuje manje odgovora u koloni 5), što znači da se oni prema podruštvovljavanju poljoprivrede odnose kao prema nečemu što se i njih osobno tiče. Usput, da uz ovu tabelu još spomenemo, kako distribucija odgovora s obzirom na dob djelomično objašnjava i razlike vidljive iz tabele 1: barem u SR Hrvatskoj, SR Sloveniji i SAP Vojvodini, gdje je stanovništvo u prosjeku starije nego u ostalim republikama i na SAP Kosovu, manji broj »optimističkih« odgovora može se djelomično objasniti i tim faktorom.

Tabela 3

Mišljenja o ostvarivosti podruštvovljavanja poljoprivrede, prema veličini posjeda

Veličina posjeda	U %				
	1	2	3	4	5
Do 3 ha	52,7	8,8	20,7	12,0	5,8
3,1 — 5 ha	51,0	8,6	24,2	10,4	5,8
5,1 i više ha	48,2	11,2	25,3	8,2	7,1
Ukupno	50,0	9,9	23,6	9,8	6,5

Oznake odgovora kao u tabeli 1.

Mišljenje o mogućnosti podruštvovljavanja poljoprivrede povezano je i s veličinom posjeda pojedinih ispitanika. Zanimljivost dobivenih podataka jest prije svega u tome da porastom veličine posjeda istovremeno opada učestalost odgovora da će do podruštvovljavanja poljoprivrede doći na optimalni način, kao i odgovora da se to nikada neće ostvariti. Pri tom je jednako zanimljiva polarizacija odgovora ispitanika s najmanjih i onih s najvećih posjeda: većina seljaka s posjeda manjih od tri ha očekuje podruštvovljavanje i spremna je da u tome sudjeluje; no istovremeno je među takvim seljacima i najviše onih koji misle (ili se nadaju) da do toga nikada neće doći, što bi omogućilo da zadrže svoj posjed, koji im je tek dopunski izvor prihoda. Za društvene je planove o podruštvovljavanju značajnije da seljaci s najvećih posjeda pružaju podruštvovljavanju najmanje psihološki otpor. Oni ga, doduše, najrjeđe podržavaju (odgovor 1), ali su više od ostalih svjesni njegove neminovnosti (odgovori 2 i 3).

Tabela 4

Mišljenja o ostvarivosti podruštvovljavanja poljoprivrede, prema članstvu u SKJ

Članstvo u SKJ	U %				
	1	2	3	4	5
Članovi SK	58,9	9,0	23,0	6,1	3,0
Bivši članovi SK	47,5	9,2	25,6	11,8	5,9
Ostali seljaci	40,9	11,0	24,0	13,6	10,5
Ukupno	50,0	9,9	23,6	9,8	6,5

Oznake odgovora kao u tabeli 1.

Kad je riječ o individualnim poljoprivrednicima koji su članovi Saveza komunista, trebalo bi očekivati da će oni u većem broju od ostalih seljaka podržavati ideju svoje Partije o podruštvovljavanju poljoprivrede. Podatak na koji u tabeli 4 želimo odmah upozoriti jest da 47,5% bivših članova SKJ i 40,9% seljaka koji nisu članovi, niti su bili, ima o mogućnosti podruštvovljavanja poljoprivrede povoljnije mišljenje nego 41,1% komunista (to je razlika između 58,9% komunista s najoptimističnijim odgovorom i ukupnog broja anketiranih komunista-seljaka). To znači da se, barem po ovom pitanju sudeći (a na slične ćemo podatke nailaziti i kasnije) izvan Saveza komunista nalazi nemali broj seljaka koji su »veći komunisti« od znatnog broja članova SKJ.

Iduće je pitanje glasilo: »Biste li voljeli živjeti u vrijeme kada će sva individualna poljoprivreda biti uključena u društveni sektor?« Ovdje se, dakle, polazi od pretpostavke da će podruštvovljavanje poljoprivrede zaista biti ostvareno u dogledno vrijeme, a od ispitanika se tražilo osobno opredjeljenje prema pretpostavljenoj situaciji (tabela 5).

Kako pokazuje tabela 5 u svim je sredinama oko dvije trećine ili više anketiranih iskazalo svoj pozitivan stav prema ideji o podruštvovljavanju poljoprivrede, izuzev SR Slovenije i SAP Vojvodine, gdje je takvih manje, ali ipak dominiraju u odnosu na indiferentno ili negativno opredjeljenje. Dapače, odgovora »volio bih živjeti u vrijeme kada će sva poljoprivreda biti podruštvovljena« svugdje je, osim u SR Makedoniji, više od »objektivnih« procjena tih istih ispitanika da će takvo vrijeme uskoro doći i to uz aktivan doprinos i samih seljaka (usporedi tabele 1 i 5). To znači da situaciju potpune podruštvovljenosti poljoprivrede priželjkuje više seljaka nego što je realno očekuje.

Tabela 5

Prihvatanje »društva bez seljaka«

Područje	U %			
	1	2	3	4
Bosna i Hercegovina	68,1	13,0	11,2	7,7
Crna Gora	89,4	5,3	1,8	3,5
Hrvatska	64,9	9,5	16,8	8,8
Makedonija	64,0	10,0	23,3	2,7
Slovenija	38,6	15,9	26,7	18,8
Srbija (bez pokrajina)	80,3	8,3	7,5	3,9
Kosovo	66,7	13,3	11,7	8,3
Vojvodina	47,6	30,0	10,5	11,9
Jugoslavija ukupno	64,7	12,9	14,1	8,3

Oznake odgovora:

- 1 = Da, volio bih živjeti u vrijeme kada će sva individualna poljoprivreda biti podruštvovljena.
- 2 = Svejedno mi je.
- 3 = Ne, ne bih volio živjeti u to vrijeme.
- 4 = Nisam o tome razmišljao.

Međutim, ova medalja ima i drugu stranu. Kako pokazuje tabela 6, osim u SR Crnoj Gori i na SAP Kosovu, također je više onih koji

ne bi voljeli doživjeti vrijeme kad će Jugoslavija biti »društvo bez (privatnih) seljaka«, nego onih koji očekuju da se to neće ni desiti.

Tabela 6

Usporedba očekivanja i želja u vezi s potpunim podružstvovljavanjem poljoprivrede

Područje	U %			
	Bit će	Volio bih	Neće biti	Ne bih volio
Bosna i Hercegovina	57,2	68,1	5,6	11,2
Crna Gora	70,2	89,4	7,0	1,8
Hrvatska	37,4	64,9	10,4	16,8
Makedonija	64,0	64,0	19,3	23,3
Slovenija	34,1	38,6	20,5	26,7
Srbija (bez pokrajina)	68,1	80,3	5,3	7,5
Kosovo	35,0	66,7	13,3	11,7
Vojvodina	39,3	47,6	5,7	10,5
Jugoslavija ukupno	50,0	64,7	9,8	14,1

Iz tabele 6 slijedi da u Jugoslaviji ukupno oko 15% seljaka priželjkuje (u vezi s podružstvovljavanjem poljoprivrede) nešto čemu se ne nada (ili točnije, ne nada se da bi to moglo biti ostvareno uz dobrovoljni pristanak i suradnju seljaka), a oko 4,5% njih računaju s tim da će se dogoditi nešto što ne prihvaćaju. Postotci jednih i drugih seljaka variraju od jedne do druge republike i pokrajine, uz spomenute iznimke.

Evo još nekih pravilnosti: mlađi ispitanici više od starijih priželjkuju »Jugoslaviju bez seljaka-privatnika« (takvih je u svim dobnim skupinama više nego onih koji zaista očekuju da bi takvo vrijeme mogli doživjeti, ali u svim dobnim skupinama ima i onih koji vjeruju da će do podružstvovljanja doći, a osobno to ne bi željeli). Što se tiče seljaka različitog imovinskog stanja, među »bogatijima« manje je onih koji s nadom očekuju podružstvovljavanje nego među onima s manje zemlje, a više onih koji se toga boje (jer to ne žele). Međutim, i među seljacima s najviše zemlje (preko osam hektara) ima oko tri puta više pojedinaca s pozitivnim, nego s negativnim stavom prema podružstvovljanju poljoprivrede.

Nas, međutim, i u ovom pitanju najviše zanima razlika u očekivanjima i željama članova i nečlanova Saveza komunista.

Tabela 7

Prihvaćanje »društva bez seljaka« s obzirom na članstvo u SK

U %

Članstvo u SKJ	1	2	3	4
Članovi SK	76,3	9,8	8,2	5,7
Bivši članovi SK	70,6	14,0	10,7	4,7
Ostali seljaci	50,6	16,4	21,2	11,8
Ukupno	64,7	12,9	14,1	8,3

Oznake odgovora kao u tabeli 5.

i u tabeli 7 ukazujemo na podatak da **gotovo svaki deseti komunist-seljak ne bi želio da se ostvari jedan od ključnih ciljeva njegove Partije** u sferi agrarne politike, tj. da 8,2% seljaka-članova Saveza komunista ne bi voljeli živjeti u vrijeme kada će sva zemlja biti u društvenom vlasništvu. Pitanje koje se s tim u vezi nameće (pitanje samo retoričko, jer naše istraživanje na njega nije ni pokušalo odgovoriti) nužno glasi: Za što se onda bore i zalažu takvi članovi Saveza komunista, ako ne žele da se desi dio onoga što je zapisano u Programu SKJ? Što ih, osim eventualne težnje da ostvare ili osiguraju neki osobni interes, ili osim »platonske ljubavi« za komunističke ideale, veže uz Savez komunista? Iduće pitanje (također retoričko, jer je odgovor jasan): Ne bi li djelovanje Saveza komunista u selu i individualnoj poljoprivredi bilo jače i efikasnije sa seljacima koji nisu u njegovu članstvu, ali prihvataju njegove ciljeve više nego pojedini njegovi članovi? I na kraju napomena koju ćemo moći u još nekoliko navrata spomenuti: bivši članovi Saveza komunista po svojim su stavovima i opredjeljenjima u prosjeku bliži svojim bivšim drugovima, nego ostalim seljacima.

samoupravljanje u društvenom sektoru poljoprivrede kao moguć put prevladavanja »vlasničke psihologije«

»Vlasnička psihologija« seljaka jedno je od pitanja kojega se mnogi teoretičari agrarnog i seljačkog pitanja povremeno dotiču i o njemu izriču sudove koji često nisu temeljeni ni na kakvim podacima. Tvrdi se ili negira (jednako često bez stvarnih argumenata) da emotivna vezanost seljaka za zemlju i privatni posjed utječe na njihovo ponašanje u odnosu na pokušaje da ih se tog posjeda liši. Pojedini autori smatraju da je to ključ problema pridobivanja seljaka za bilo kakav oblik područstvovljavanja poljoprivrede.

U našem smo istraživanju pokušali utvrditi rasprostranjenost obaju stavova, tj. seljačkog uvjerenja da se uspješno i s voljom može obrađivati samo »svoja« zemlja, i mišljenja da je svejedno čija je zemlja, jer je važan samo dohodak koji se njezinim obrađivanjem može ostvariti. Stoga smo postavili pitanje: »Može li čovjek s jednakom brigom i pažnjom obrađivati društvenu zemlju kao svoju vlastitu, ili je za obrađivanje zemlje potreban osjećaj vlasništva?«

Tabela 8

Mišljenja o osjećaju vlasništva kao uvjetu za uspješno obrađivanje zemlje

U %

Područje	Svejedno čija je zemlja	Potreban je osjećaj vlasništva	Nisam o tome razmišljao
Bosna i Hercegovina	46,7	49,8	3,5
Crna Gora	71,9	21,1	7,0
Hrvatska	47,1	49,3	3,6
Makedonija	63,3	34,7	2,0
Slovenija	23,2	69,5	7,3
Srbija (bez pokrajina)	46,0	48,7	5,3
Kosovo	38,3	56,7	5,0
Vojvodina	44,5	50,2	5,3
Jugoslavija ukupno	46,0	49,5	4,5

Podaci iz tabele 8 daju (u prosjeku) dovoljno »materijala« i zago-
vornicima i protivnicima tvrdnje o emotivnoj vezi seljaka za zemlju
i privatno vlasništvo, jer i naše istraživanje pokazuje da su seljaci
u tom pogledu polarizirani. Ipak su u maloj većini oni koji još nisu
prevladali tradicionalistički emotivni stav prema zemlji. Iznimku, i
to iznenađujuću s obzirom na atribut »tradicionalistički« koji pri-
dajemo emotivnom stavu prema zemlji, čine naši ispitanici iz SR
Crne Gore i SR Makedonije, u kojih prevladava racionalniji odgovor
na ovo pitanje. Na osnovi naših rezultata ne možemo objasniti takvo
odstupanje crnogorskih i makedonskih poljoprivrednika od domi-
nirajućeg mišljenja većine ostalih, kao ni činjenicu da je taj »tradi-
cionalistički« stav najzastupljeniji upravo u SR Sloveniji. Ipak, dio
objašnjenja sugerira analiza koja slijedi.

Tabela 9

Mišljenja o osjećaju vlasništva kao uvjetu za uspješno obrađivanje zemlje, prema
dobi ispitanika

U %

Dob	Svejedno čija je zemlja	Potreban je osjećaj vlasništva	Nisam o tome razmišljao
Do 35 godina	49,4	45,7	4,9
36 — 55 godina	45,2	50,2	4,6
56 i više godina	45,1	50,5	4,4
Ukupno	46,0	49,5	4,5

Iako razlike između ispitanika različite dobi (tabela 9) nisu osobito
velike, a odgovori anketiranih bez obzira na njihovu dob ukazuju
na polarizaciju među seljacima, ipak je indikativno da među mla-
đim seljacima prevladava racionalni, a među starijim emotivni od-
nos prema zemlji i vlasništvu nad njome. Još je zanimljivije — i u
uskoj vezi s našom daljnjom analizom, da ispitanici koji su vlasnici
gospodarstva i kućedomaćini (u 50,8% slučajeva) reaguju češće
»vlasnički« nego »racionalno« (44,9% odgovora), dok oni koji su
samo »članovi domaćinstva«, tj. zapravo radnici na gospodarstvima
svojih očeva i djedova, češće daju »racionalni« odgovor (49,5%)
nego »emotivni« (45,3%). Kako na ovo pitanje reaguju seljaci ra-
zličitog imovnog stanja?

Tabela 10

Mišljenja o osjećaju vlasništva kao uvjetu za uspješno obrađivanje zemlje, prema
veličini posjeda

U %

Veličina posjeda	Svejedno čija je zemlja	Potreban je osjećaj vlasništva	Nisam o tome razmišljao
Do 3 ha	48,1	47,2	4,7
3,1 — 5 ha	48,4	46,5	5,1
5,1 i više ha	43,7	52,1	4,2
Ukupno	46,0	49,5	4,5

Niti na ovaj način, promatrajući strukturu stavova prema vlasništvu nad zemljom, nismo naišli na velike razlike. Ipak, primjetna je blaga tendencija prema racionalnijem, odnosno manje emotivnom stavu kod seljaka koji imaju manje zemlje. »Srednji seljaci« (iako to u našim uvjetima označuje vlasnike tri do pet hektara) pokazuju u prosjeku najracionalniji odnos prema zemlji, ali je njihova »prednost« pred onima sa više i manje zemlje vrlo mala.

Niti znatan broj seljaka-komunista nije se emancipirao od mišljenja da se zemlja ne može valjano obrađivati ako nije »vlastita«. Tako misli njih 43,7%, što je ipak manje od seljaka koji nikad nisu bili u članstvu SKJ (56,1%). Nešto više od polovine komunista (53,0%) misli da bi jednako mogli obrađivati svoju i društvenu zemlju, a među nečlanovima takvi imaju 37,7% istomišljenika. Bivši članovi Saveza komunista u ovom su pitanju sasvim podijeljeni. Točno ih po 48,3% zastupa i jedno i drugo mišljenje, a preostali (do 100%) mišljenja uopće nemaju.

No, pitanje o kojem smo upravo govorili za nas je u istraživanju bilo samo uvod u bitno pitanje iz ovog konteksta: **može li radnik u društvenom sektoru poljoprivrede steći isti odnos prema zemlji kakav ima seljak prema svom posjedu, ako taj radnik zaista upravlja u svom kombinatu ili zadrugi?** Drugim riječima, može li samoupravljanje u društvenom sektoru poljoprivrede nadomjestiti ili zamijeniti eventualno potreban osjećaj vlasništva nad zemljom, da bi se ona mogla uspješno obrađivati?

Tabela 11

Mišljenja o mogućnosti da samoupravljanje u društvenom sektoru poljoprivrede zamijeni osjećaj vlasništva nad zemljom

Područje	U %					
	1	2	3	4	5	6
Bosna i Hercegovina	49,0	13,3	9,8	3,1	17,1	7,7
Crna Gora	78,9	0,0	3,5	5,3	7,0	5,3
Hrvatska	42,8	22,3	8,3	5,3	16,2	5,1
Makedonija	52,7	5,3	18,7	7,3	14,0	2,0
Slovenija	30,5	10,7	6,8	6,8	33,3	11,9
Srbija (bez pokrajina)	47,4	10,8	16,9	8,3	10,5	6,1
Kosovo	23,4	5,0	3,3	5,0	50,0	13,3
Vojvodina	33,5	23,3	22,8	3,4	9,7	7,3
Jugoslavija ukupno	43,7	14,7	12,4	5,7	16,8	6,7

Oznaka odgovora:

1 = Može.

2 = Mogao bi, ali ja ne vjerujem da radnici u kombinatima i zadrugama zaista odlučuju o gospodarenju

3 = Može samo onda ako uz rad u kombinatu ili zadrugi nema i vlastiti posjed.

4 = Može, usprkos tome što je i sam vlasnik zemlje.

5 = Ne može.

6 = Nisam o tome razmišljao.

Ukupno uzevši, manje nego svaki peti seljak smatra da samoupravljanje nikako ne može nadoknaditi osjećaj vlasništva. Uzmemo li u obzir sve varijante odgovora »može«, tj. sve ograde vezane uz taj odgovor, onda samo seljaci s Kosova češće daju negativan nego pozitivan odgovor na citirano pitanje, dok seljaci u SR Bosni i Her-

cegovini, SR Crnoj Gori, SR Makedoniji i SR Srbiji izvan pokrajina u više od 50% slučajeva daju pozitivan odgovor bez ikakve ograde, ili čak s naglaskom da seljak može imati jednak osjećaj prema društvenoj zemlji kao prema svojoj vlastitoj pa i onda ako ima vlastiti posjed. Najviše sumnji u sadašnju razvijenost samoupravljanja u društvenoj poljoprivredi izrazili su seljaci iz SAP Vojvodine i SR Hrvatske, a najviše rezervi prema seljakovoj mogućnosti da pored vlastitog posjeda i društvenu zemlju osjeća kao vlastitu, imaju ispitanici iz SAP Vojvodine, SR Makedonije i SR Srbije izvan pokrajina.

Usporedba odgovora starijih i mlađih ispitanika pokazuje da mlađi nešto malo (za oko 5%) češće daju afirmativne odgovore o samoupravljanju kao načinu prevladavanja osjećaja otuđenosti radnika u društvenoj poljoprivredi, dok stariji daju za oko 7% više eksplicite negativnih odgovora. Stariji također izražavaju nešto više rezervi prema dostignutom stupnju razvoja samoupravljanja u poljoprivrednim organizacijama. Sve te razlike, međutim, nisu velike.

Ispitujući mišljenje o samoupravljanju također smo obratili pažnju na razlike među seljacima s različito velikim posjedom. Te su razlike pomalo neobične: ispitanici s posjedom do tri hektara i oni s posjedom većim od pet hektara dali su gotovo jednake odgovore: oko polovina njih pozitivne, a po 16% izričito negativne. Odstupaju, ali ne mnogo, seljaci s posjedom između tri i pet hektara. Oni su dali najmanje — 47% — afirmativnih i najviše — 19,2% — negativnih odgovora.

Tabela 12

Mišljenja o samoupravljanju, prema članstvu u SKJ

U %

Članstvo u SKJ	Može	Može, ali...	Može, ako...	Ne može	Nisam razmišljao
Članovi SKJ	55,8	13,4	14,0	12,6	4,2
Bivši članovi SKJ	47,8	18,5	8,6	17,2	7,9
Ostali seljaci	42,5	15,5	11,3	21,6	9,1
Ukupno	49,4	14,7	12,4	16,8	6,7

U tabeli 12 zbrojili smo dva potvrdna odgovora (koje u tabeli 11 dajemo odvojeno), a formulacije dvaju odgovora koji uključuju neke rezerve prema samoupravljanju naveli smo skraćeno. Članovi SKJ pokazali su, u cjelini uzevši, više povjerenja u mogućnost da se putem samoupravljanja stekne jednak osjećaj prema društvenoj zemlji kakav ima seljak prema svom posjedu, nego ostali seljaci. Međutim, i u odgovoru na ovo pitanje pokazale se da ima stanovit broj članova Saveza komunista koji su po svojim stavovima »iza« znatnog dijela seljaka koji nisu članovi SKJ. Otprilike svaki četvrti komunist-seljak na neki način izražava sumnju u samoupravljanje, bilo da pokazuje nevjericu u ostvarenost samoupravljanja (13,4%) ili uopće ne vjeruje da samoupravljanje može izmijeniti tradicionalne stavove seljaka (12,6%).

Podrobnija analiza odgovora na ovo pitanje nije se razlikovala od analize prethodnih odgovora. Međutim, ovdje se kao posebno zanimljivo nameće pitanje veze između mišljenja o potrebi »vlasničkog osjećaja« kao uvjeta za uspješno obrađivanje zemlje i mišljenja o tome može li samoupravljanje u društvenoj poljoprivredi nadomjestiti takav osjećaj.

Tabela 13

Povezanost mišljenja o samoupravljanju mišljenja o potrebi osjećaja vlasništva nad zemljom

Mišljenje o zemljovlasništvu	U %				
	Može	Može, ali...	Može, ako...	Ne može	Ukupno
Svejedno čija je zemlja	78,5	9,9	7,0	2,2	46,0
Potreban je osjećaj vlasništva	25,2	19,4	18,3	31,4	49,5
Ukupno	49,4	14,7	12,4	16,8	—

Napomena: Razlika do 100% u obje varijable odnosi se na odgovor »nisam o tome razmišljao«.

Razmatrajući podatke iz tabele 13 možemo zanemariti one koji smatraju da je svejedno čija je zemlja; nas u ovom kontekstu zanima samo to vjeruju li oni koji misle da je za uspješan rad na zemlji potrebna neka posebna privrženost i osjećaj vlasništva, da se takav osjećaj može steći samoupravljanjem. O tome smo dobili slijedeću informaciju: četvrtina (25,2%) potpuno prihvaća takvu mogućnost, daljnjih 37,7% misli slično, ali uz neke ograde (ako radnik u društvenoj poljoprivredi nema i vlastiti posjed — 18,3%) ili uvjete (kad bi radnici u društvenoj poljoprivredi zaista odlučivali, tj. kad bi samoupravljanje bilo dosljedno realizirano — 19,4%). Ukupno, dakle, 62,9% seljaka — polazeći od tradicionalističkog mišljenja o radu na zemlji — iskazuje spremnost da putem samoupravljanja prevlada tradicionalističko shvaćanje, prema 31,4% seljaka koji u takvu shvaćanju ustraju.

Ovaj je podatak značajniji od podatka da o samoupravljanju kao zamjeni za osjećaj vlasništva pozitivno misli čak 95,4% onih seljaka koji inače smatraju da takav vlasnički osjećaj nije ni potreban, od čega 78,5% takav odgovor daje bez ikakvih ograda. Naime, razvijajući samoupravljanje (ne samo u poljoprivredi, ali nas ona ovdje jedino zanima) ne mogu se zanemariti tradicionalni vrijednosni sistemi, jer uspješnost formiranja novog vrijednosnog sistema ovisi i o tome koliko se on javlja kao nadogradnja na postojeći. Vrijednost i »težina« citiranih odgovora upravo i jest u tome što oni ukazuju na znatnu otvorenost tradicionalnog seljačkog sistema vrednota prema novom — socijalističkom. A uvjeti i ograde što ih u svojim odgovorima iznosi dio seljaka zapravo su i putokazi kako se novi vrijednosni sistem najlakše može nadograditi na postojeći: dosljednijim ostvarivanjem samoupravljanja (da se isključi ograda »ali« iz naše tabele 13) i (što je već znatno delikatniji problem koji zahtijeva pažljivu ekonomsku analizu) stvaranjem uvjeta u kojima dio poljoprivrednih radnika-samoupravljača neće biti opterećen »psihološkim utegom« vezanosti za vlastiti posjed.

Naravno, ovo nije jedini put stvaranja seljaka-samoupravljača niti jedini način prevladavanja tradicionalne seljačke psihologije. Činjenica, na koju ukazuju i drugi rezultati našeg istraživanja, naime da unapređivanje sadašnjih oblika podruštvovljavanja poljoprivrede istovremeno stvara i pozitivnije stavove prema podruštvovljavanju također ukazuje na važan zaključak da sam proces podruštvovljavanja u sebi nosi stanovite »akceleratorne potencijale«. Drugim riječima, ako proces proizvodnog podruštvovljavanja individualne poljoprivrede u većoj mjeri zadovoljava ekonomske i druge interese seljaka, onda on stvara i pogodnije mogućnosti za ubrzanje procesa vlasničkog podruštvovljavanja.

Ivan Magdalenic:

Peasants on some Questions Concerning the Socialization of Agriculture

Summary

This article presents the results of research into the opinion of peasants on whether agriculture in Yugoslavia can be socialized, their attitudes towards socialization and their opinion as to whether self-management can replace the «feeling of ownership» over the land as a possible condition for its successful cultivation. The answers of peasants from different republics and provinces are compared, of younger and older peasants, »richer« and »poorer« peasants, and especially the answers of peasants who are and who are not members of the League of Communists.

Research showed the most numerous to be those peasants who consider that socialization will take place because the peasants themselves will see that is the best solution for them. The number of those who subjectively desire socialization to take place is larger than the number of those who think that socialization will take place, but the number of those who do not desire socialization is also greater than the number of those who think that it will not take place. There is a more or less similar number of those who think that a «feeling of ownership» is necessary for successful land cultivation as those who think it does not matter who the land belongs to. About two thirds of the peasants who insist on the need of a «feeling of ownership» think that such a feeling can be replaced by self-management, and one third think that it cannot.

Furthermore, younger respondents on an average have a more positive

Крестьяне о некоторых вопросах обобществления сельского хозяйства

Резюме

В работе приводятся результаты исследования проведенного среди крестьян раскрывающее их взгляды относительно реализации обобществления сельского хозяйства в Югославии. В статье анализируется отношение крестьян к вопросу обобществления и их позиции касательно самоуправления как возможности возмещения «чувства собственности» — владения землей, как одно из осуществимых условий для успешной обработки земли. В сравнительном анализе рассмотрены ответы крестьян из отдельных республик и районов, крестьян младшего и старшего возраста, более «богатых» и «бедных» крестьян и в отдельности, ответы крестьян членов Союза коммунистов и лиц не входящих в состав этой организации.

Результаты исследования показали что большинство крестьян считает процесс обобществления неизбежным, который в ходе такой политики приведет самих крестьян к полной убежденности в том что такой процесс является оптимальным решением. Доля крестьян субъективно желающих проведение процесса обобществления больше доли крестьян считающих этот процесс неизбежным, однако доля крестьян высказавших отрицательное отношение к процессу обобществления больше доли крестьян сомневающихся в проведении этого процесса. Доля опрошенных крестьян оценивающих обязательным «чувство собственности» для успешной обработки земли, идентична доле крестьян находящих, что та или иная форма собственности не имеет существенного значения.

Среди крестьян настаивающих на обязательном «чувстве собственности», две трети считают

stand towards socialization and a more realistic relationship towards the »feeling of ownership«. There is more polarization in attitudes concerning socialization among the »richer« peasants than among those with less land.

Finally, members of the League of Communists have a somewhat more positive attitude towards socialization and self-management, but some of the peasants-Communists expressed attitudes towards the Party policy of socializing expressed attitudes towards the Party policy of socializing agriculture that are more negative than the attitudes of a great number of non-members of the League of Communists. ●

возможным возмещение этого чувства за счет самоуправления, а только у одной трети обнаружено отрицательное отношение к этому вопросу.

Кроме того, среди крестьян младшего возраста главным образом обнаружены положительные взгляды к обобществлению и более реальное отношение к чувству собственности. Среди более »богатых« крестьян сильнее выражена поляризация в позициях к процессу обобществления чем у менее богатых крестьян.

В заключение следует подчеркнуть, обнаруженное в определенной степени, более положительное отношение членов Союза коммунистов к процессу обобществления и самоуправления, однако у одной части крестьян- коммунистов, присущи, с точки зрения партийной политики, более отрицательные позиции к процессу обобществления сельского хозяйства чем у значительной части крестьян вне этой организации. ●